

UOT 159.9

**QARŞILIQLI MÜNASİBƏTLƏRDƏ GƏNC MÜƏLLİMLƏRİN
QARŞILAŞDIĞI ÇƏTİNLİKLƏR****Ruqiyyə Pərviz qızı Qurbanlı***Azərbaycan Dövlət Pedaqoji Universitetinin magistranı***ORCID:** 0009-0000-4414-1217**E-mail:** qurbanlirugiyya@gmail.com

Açar sözlər: *psixoloji-pedaqoji səriştə, peşə adaptasiyası, müəllimin peşəkar standartı, emosional tükənmə, tükənmə sindromu.*

Ключевые слова: *психолого-педагогическая компетентность, профессиональная адаптация, профессиональный стандарт учителя, эмоциональное выгорание, синдром выгорания.*

Key words: *psychological-pedagogical competence, professional adaptation, teacher's professional standard, emotional burnout, burnout syndrome.*

Müasir dövrün müəllimi yüksək səviyyəli ümumi mədəniyyətə, psixoloji və pedaqoji səriştəyə malik olmaqla yanaşı, müxtəlif psixoloji və pedaqoji vəziyyətlərin həllinə qeyri-ənənəvi yanaşmalı, öz fəaliyyətini yaradıcı əsasda təşkil etməli, təhsilin digər iştirakçıları ilə əməkdaşlıq etməyi bacarmalıdır. Bu, gənc müəllimə tədris prosesinin strukturunun və məzmununun təşkilində, pedaqoji texnologiyalardan və innovasiyalardan istifadə prosesində mümkün yenilikləri modelləşdirməyə imkan verir. Sistemli psixoloji biliklər bu işdə müəllimə çox kömək edir. Çünki müəllimin peşəkar standartı onun özünü inkişaf etdirməsi, şagirdin inkişafı və valideynlərlə sosial tərəfdaşlıq qurmaq məsələlərində psixoloji problemlərin uğurlu həllini nəzərdə tutur. Müasir reallığa uyğunlaşmaq üçün müəllim təkcə yeni vəziyyətə uyğunlaşmamalı, həm də mümkün vəziyyəti və özünü dəyişdirməyi bacarmalıdır. Müəllim peşəsi çox mürəkkəb və məsulyyətlidir. Müəllim zəruri iş qabiliyyətinə malik olmalı, güclü stimullara tab gətirməli, iş prosesində ümumi və emosional tonu qoruyub saxlamağı bacarmalı və eyni zamanda nikbinliyini artırmalıdır. [3, s.129]

Gənc müəllimin psixoloji hazırlıqsızlığı tez-tez məyusluğa və ünsiyyət prosesində baş verən həm peşəkar, həm də gündəlik reallıqda “həyat keyfiyyətini” hiss etməsinə mane olan “emosional tükənmə” fenomeninin inkişafına səbəb olur. Müəllim sənətinin mürəkkəbliyi ondan ibarətdir ki, onun məzmunu insanlarla münasibətlərdən ibarətdir və ondan mürəkkəb, qeyri-standard və daima dəyişən situasiyalarda işləmək üçün xüsusi bilik, bacarıq və vərdişlər tələb edilir. Problem ondadır ki, bunu ancaq mövcud sistemdə olmaqla, birbaşa təhsil sahəsində işləməklə öyrənmək olur. Pedaqoji fəaliyyətin unikalığı onun təbiətinə görə kollektiv və yaradıcı xarakter daşmasıdır. Hər bir müəllimin, xüsusən də karyerasına başlayanların peşəkar və şəxsi inkişafına töhfə verə biləcək ilkin faktor - ümumi fəaliyyətlə məşğul olan müəllim heyətidir. Çünki müəllim şəxsiyyətinin potensialı - onun toplanmış sosial təcrübəsi, psixoloji, pedaqoji və fənn biliyi, ona orijinal həllər, innovativ forma və metodlar tapıb tətbiq etməyə imkan verən yeni ideyalar, bacarıq və qabiliyyətlər əsasında formalaşır, bununla da müəllimlik fəaliyyətini təkmilləşdirir, öz peşəkar funksiyalarının yerinə yetirilməsində ona kömək edir. Əgər pedaqoji kollektiv müəllimlərin peşə bacarıqlarının artırılması üçün açıq özünütəlim sisteminə çevrilməzsə, bunun nəticəsi olaraq müəllimlər “pedaqoji böhran”, “tükənmə sindromu”nu daha güclü

şəkildə hiss etməyə başlayarlar, peşə səviyyələri üzrə müxtəlif problemlərlə üzləşərlər. [4, s.204]

V.V. Boyko eksperimental araşdırmalarında gənc mütəxəssislərin hansı problemlərlə üzləşdiyini öyrənməklə bağlı və emosional tükənmə əlamətlərinin şiddətinin öyrənilməsi məqsədilə “Emosional tükənmə səviyyəsinin diaqnostikası üsulları”ndan istifadə edilmişdir. Eksperimentin nəticəsinə görə o, belə qənaətə gəlmişdir ki, gənc müəllimlər üçün “emosiyaların qənaət sferasının genişlənməsi” və “şəxsi təcrid” simptomları daha xarakterikdir. Bu başa düşüləndir, çünki gənc mütəxəssislərin kifayət qədər təcrübəsi və biliyi yoxdur, hələ özlərini peşəkar kimi hiss edə bilmədiklərindən şagirdlər, valideynlər və həmkarları ilə adi pedaqoji ünsiyyət vəziyyətlərində belə çox vaxt narahat olurlar. “Emosional soyuqluğa” və “gərginlik” fazasının şiddətinə səbəb olan bu situasiya narahatlığa səbəb olur. Ən çətin vəziyyətlərdə isə onlar özləri üçün çətin olan vəziyyətdən uzaqlaşmağa meyllidirlər. Əgər belə çətin pedaqoji situasiyalar bir-birinin ardınca davam edərsə, “tükənmə” mərhələsi başlayar. Bu vəziyyət yalnız müəllimin yaradıcı resurslarının aktivləşdirilməsi yolu ilə düzəldilə bilər. Yalnız öz yaradıcı təfəkkür potensialını inkişaf etdirməklə, emosional tükənmə əlamətləri ilə mübarizə aparmaq olar. [8, s.211]

Ümumilikdə, yumor hissi ilə orijinallığı inkişaf etdirməklə emosional tükənmə əlamətlərinin şiddətini azaltmaq mümkündür. Peşəkar fəaliyyətinə görə müəllim - şagirdlər, valideynlər və öz həmkarları ilə daha çox təmasda olmalıdır. Belə bir emosional fonda yaranan problemlərdən həll yolu tapmaq adətən, daha təcrübəli həmkarların və şəxsi mentorun köməyi ilə mümkün olur. Gənc müəllim üçün yaradıcı pedaqoji təfəkkürün inkişafı üçün istifadə oluna bilən məşqlər də çox faydalıdır. İdeya yaratma texnikasının tipik nümunəsi fərdi və ya qrup şəklində beyin fırtınasıdır ki, burada iştirakçılardan mümkün qədər çox müxtəlif həllər yaratmaq tələb olunur. Bütün müəllimlərin bu cür işlərdə əsas təcrübəsi müxtəlif psixoloji və pedaqoji vəziyyətlərin həllinə qeyri-ənənəvi yanaşmaq, fəaliyyətlərini yaradıcı əsasda təşkil etmək və həmkarları ilə təcrübə mübadiləsi aparmaq bacarığından ibarətdir. Lakin gənc müəllim bütün bunları o halda icra edə bilər ki, çalışdığı məktəb öz müəllimlərinin peşə bacarıqlarının artırılması üçün açıq özünütədris sistemi kimi fəaliyyət göstərsin. Bu cür işlərdə nisbətən yaşlı və təcrübəli müəllimlərdən seçilmiş mentorların da rolu böyükdür. Çünki gənc mütəxəssislərlə profilaktik işləri bacarıqla planlaşdırıb təşkil edə bilən yalnız onlardır. Onlar rəhbərliklə birlikdə bütün müəllim heyətinin ümumi fəaliyyətini təşkil edə bilər ki, bu da hər bir müəllimin şəxsi və peşəkar yüksəlişinə, yeni ideyaların, innovativ iş forma və metodlarının formalaşdırılmasına öz böyük töhfəsini verir.

Problemin aktuallığı. Məqalədə qarşılıqlı münasibətlərdə gənc müəllimlərin qarşılaşdığı çətinliklər aktualıq kəsb edir. Gənc müəllimlərin qarşılıqlı münasibətlərdə qarşılaşdığı çətinliklərin araşdırılması təhsil prosesinin effektivliyinin artırılmasında mühüm rol oynayır. Bu məqalə, gənc müəllimlərin qarşılaşdığı çətinlikləri və bu çətinliklərin aradan qaldırılması yollarını tədqiq edərək, təhsil sahəsinə dəyərli bir töhfə verir.

Problemin elmi yeniliyi. Məqalədə gənc müəllimlərin şəxsiyyətindəki psixoloji parametrlər ətraflı şəkildə əks olunmuşdur. Bu parametrlərin təhlili, müəllimlərin qarşılıqlı münasibətlərdə daha yaxşı başa düşülməsinə və onların daha effektiv şəkildə dəstəklənməsinə imkan yaradır.

Problemin praktik əhəmiyyəti və tətbiqi. Bu məqalə, gənc tədqiqatçılar və tələbələr üçün çox faydalıdır və onlar üçün qiymətli bir mənbə olacaqdır. Gənc müəllimlərin qarşılaşdığı çətinliklərin və bu çətinliklərin həll yollarının tədqiq edilməsi, gələcəkdə təhsil mütəxəssislərinə praktik bilik və bacarıqlar qazandıracaqdır.

Ədəbiyyat

1. Ağayeva K.C. Sosial-əxlaqi davranışın təhlili. Bakı: Sabah nəşr, 2007.
2. Babayeva Ş.R., Həsənova.M.F. Sosial psixologiya. Bakı: ADPU nəşr., 2019, 338 s.
3. Bayramov Ə.S., Əlizadə Ə.Ə. Sosial psixologiya. Bakı: Qapp-Poliqraf, 2003, 356 s.
4. Əlizadə Ə.Ə. Müasir Azərbaycan məktəbinin psixoloji problemləri . Bakı, 2004.
5. Seyidov S.İ., Həməzəyev M.Ə. Psixologiya. Bakı: 2007, 626 s.
6. Dreikurs, R. & Soltz V. Children the Challenge. New York: Hawthorn Books, 2016.
7. Ehrenwald, J. The History of Psychotherapy: From healing magic to encounter. Northvale, NJ: Jason Aronson Inc. – 2011.
8. V.V. Boyko. Educational Psychology. Pearson Edu. Comp. 2000.

Р.П. Гурбанлы

Трудности с которыми сталкиваются молодые учителя во взаимоотношениях Резюме

Педагог современной эпохи, помимо обладания высоким уровнем общекультурной и психолого-педагогической компетентности, должен обладать нестандартным подходом к решению различных психолого-педагогических ситуаций, организовывать свою деятельность на творческой основе, уметь сотрудничать с другими людьми, участниками образования. Это позволяет молодому учителю моделировать возможные инновации в процессе организации структуры и содержания учебного процесса, педагогических технологий и инноваций. Систематические психологические знания очень помогают учителю в этой работе.

R.P. Gurbanli

Difficulties faced by young teachers in mutual relations Summary

A teacher of the modern era, in addition to possessing a high level of general cultural and psychological-pedagogical competence, must possess a non-standard approach to solving various psychological-pedagogical situations, organize his activities on a creative basis, and be able to cooperate with other people. participants of education. This allows a young teacher to model possible innovations in the process of organizing the structure and content of the educational process, pedagogical technologies and innovations. Systematic psychological knowledge is very helpful to the teacher in this work.

Redaksiyaya daxil olub: 10.07.2024